

drukčijega današnjeg prakticiranja, čega se jednim vidom dotiče i kroz istraživački pokret. Osobita je vrijednost rada u komparativnom pristupu koji paralelno predstavlja objašnjenja pojedinih tema i iz očista *insajdera* (članova istraživane skupine) i *autsajdera* (antropologa i sociologa).

Anthropos religiosus: Antropološko-religijski ogledi vrijedan je analitičko-sustavni pregled predinstitucionalnog razvoja antropoloških teorija i metoda kao i vodič kroz filozofiju znanosti o čovjeku s apostrofiranim elementima filozofske i teološke antropologije u kojoj je autor kritičkim osvrtima, komentarima i referencama prezentirao važnost religijskih društvenih fenomena. Kao takva, knjiga je vrijedan doprinos etnološkim/kulturnoantropološkim istraživanjima koja su u svojim znanstvenim spoznajama komplementarna srodnim znanostima i znanstvenim disciplinama u promišljanjima o čovjeku, društvu i kulturi.

Branko Đaković

Aleksandar Bošković, *Kratak uvod u antropologiju*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2010., 227 str.

Kratak uvod u antropologiju Aleksandra Boškovića djelo je nastalo kao sinteza i nadogradnja nekolicine tekstova te niza gostujućih predavanja održanih tijekom 2007. godine u beogradskom Kulturnom centru Rex. Ovom je knjigom autor uspješno rezimirao pregled teorijskih pravaca i teoretičara (napose onih iz Velike Britanije i SAD-a) koji su oblikovali recentnu antropološku praksu. Bošković je ovakvim kronološkim pregledom u osam poglavlja uspješno oblikovao fluidan i pitak tekst namijenjen širokom čitateljstvu s interesom za temeljno znanje o antropološkim teorijskim konceptima, kao i njihovim smjenama i međusobnim utjecajima. Apostrofirajući, u samome uvodu, fundamentalni problem struke – nedostatak univerzalnosti discipline i jedinstvenog predmeta izučavanja – Bošković u slijedećim poglavljima prikazuje okolnosti koje su dovele do strukturalne neujednačenosti discipline i oblikovale različite teorijske tendencije diljem svijeta.

Započevši s antikom, autor navodi kako počelo antropologije, s prvim potхватima zapisivanja o drugom i drugačijem, seže duboko u povijest: Herodotovi opisi negričkih naroda svjedoče o drugačijoj, relativističkoj perspektivi naspram tradicionalnom starogrčkom etnocentrizmu, ali na razini pukog opisivanja, dok su kasnosrednjovjekovna kolonijalna proširenja snažno utjecala na kasnija filozofska promišljanja *drugoga*. Postavke poput Hegelove (str. 42) o afričkim narodima kao narodima bez povijesti, pa i one o legitimitetu filogenetskog principa nejednakosti rasa, snažno su utjecale na uspostavu antropološke znanosti, do ranog dvadesetog stoljeća vođene evolucionističkom doktrinom, koja je davala legitimitet imperijalističkim pretenzijama kolonijalnih sila.

U trećem poglavlju, Bošković prikazuje kako je njemačka kulturnoantropološka tradicija, u osamnaestome stoljeću, jasno diferencirala *Volkskunde* (znanost

o njemačkom narodu nastala na kulturnom naslijeđu romantizma) i *Völkerkunde* (znanost o ostalim narodima). *Volkskunde* i pripadajući društveni pokret proizveo je specifičnu vrijednosnu hijerarhiju koja je posljedično, naviranjem evolucionizma stoljeće kasnije, etnocentričkom perspektivom, jednim dijelom opravdala kolonijalizam. Ipak, Bošković u radu napominje: "Pojava rasizma, sa svim njegovim pratećim fenomenima, koji idu uz proces kolonizacije, je nešto što ne susrećemo u antropologiji u masovnom obliku, a svakako ne u antropologiji ovog vremena" (str. 91). Nažalost, šteta učinjena esencijalizmom i imperijalističkim pothvatima dalekosežnih je posljedica, te je problematika antropološke djelatnosti u kolonijalizmu i Prvome svjetskome ratu snažno utjecala na percepciju iste dugi niz godina. Bitno je uočiti kako autor već u prvome poglavlju knjige apologira odricanje svih oblika kolonijalizma, imperijalizma i seksizma, i davanje glasa drugima i drugačijima (str. 17) kao temeljni cilj antropološke znanosti, ali i vlastita uratka. Nastavljajući kronološki pregled teorijskih mijena u koje je inkorporirao objašnjenje osnovnih kulturnoantropoloških pojmova, kao što su srodstvo i religija, autor iznosi kratak pregled evolucionizma i serije revolucionarnih teorijskih postavki koje nastaju kao reakcija na njega. Evolucionisti poput Edwarda B. Tylora, koji je skovao i danas aktualnu definiciju kulture, i sir Jamesa Georgea Frazera, autora rado čitane *Zlatne grane*, svakako su zadužili antropologiju svojim doprinosom, no početkom dvadesetog stoljeća utjecaj evolucionizma biva postupno smijenjen difuzionizmom, a zatim i kulturnim partikularizmom Franza Boasa, utemeljitelja američke antropologije, koji odbacuje biologiju kao osnovni mehanizam u razvoju osobitosti pojedinačnim kultura. Aleksandar Bošković iznosi i teze dviju američkih teoretičarki škole "kulture i ličnosti", Margaret Mead (čiji su najistaknutiji radovi studije o trima novoginejskim društvima i adolescenciji na Samoi) i Ruth Benedict (*Krizantema i mač*), koje su koncept kulturne proizvodnje dalje razvijale promatrajući proces prenošenja kulturnih obrazaca socijalizacijom.

Antropologija kao interdisciplinarna znanost koja se gradila na mnogim uže specijaliziranim znanjima, zasigurno je najveću epistemološku interakciju ostvarila sa sociologijom. U petom poglavlju *Kratkog uvoda u antropologiju*, autor razotkriva kako je učenje sociologa Émilea Durkheima i njegova nećaka Marcela Maussa, kao i strukturalnog lingvистa Ferdinanda de Saussurea, značajno utjecalo na rad Claude Lévi-Straussa, jednog od najprominentnijih ličnosti antropologije i sociologije 20. stoljeća, ujedno i utemeljitelja strukturalne antropologije. Ovaj teorijski pravac postao je, smatra Bošković, jednom od najutjecajnijih teorija u humanističkim znanostima oponirajući dotad dominantnom funkcionalizmu A. Radcliffe-Browna i B. Malinowskog – time što je preusmjerio fokus istraživanja sa intrinzičnog značenja kulturnih elemenata (str. 129) na simbolizam i kombinatoriku. Funkcionalizam, kojeg je teorijski obilježilo odsustvo povijesnog konteksta, a praktično začetak metode promatranja sa sudjelovanjem, naišao je na kritike i u radu E. E. Evans-Pritcharda i Mary Douglas (*Čisto i opasno*). Američki antropolog Clifford Geertz usvojio je Evans-Pritchardovu premisu o tumačenju i prevođenju kulture (str. 149) i postao jednim od utemeljitelja interpretativnog (semiotičkog) pristupa u antropologiji. *Tumačenje kultura* u kojoj definira etnografiju kao gusti opis, a kulturu kao mrežu značenja (formulacija preuzeta od Maxa Webera) (1973. g.) time se svrstalo među najutjecajnije radove struke. O Geertzovom utjecaju na

kritičko promišljanje antropologije, Bošković kaže: "Čitav jedan kritički pravac u savremenoj antropologiji, oličen oko takozvanog 'pisanja kultura' i knjige *Writing Culture* (1986) nastao je direktno kao reakcija na njegove stavove..." (str. 160).

Ovaj glasoviti rad, kao i djelo *Drugi i sličan* Martine Segalan, istaknuti u posljednjim poglavljima knjige, pomaknuli su granice terena, tradicionalno shvaćene kao lokalitet *drugdje*, u (auto)dekonstrukciju vlastitog i bliskog, a time su se otvorila i pitanja odnosa moći (M. Augé) i rodne, odnosno, feminističke perspektive (M. Strathern). Bošković *Kratak uvod* završava naglaskom na procese "industrijalizacije i dekolonijalizacije" (str. 183) koji su, u proteklih pola stoljeća, obilježili antropološku znanost, a samim time doveli i do intenziviranog razvoja regionalnih antropologija koje tek sada dostižu puni potencijal i okreću se pitanjima kao što su multikulturalizam, transnacionalni tokovi i globalizacijski procesi.

Boškovićeva je knjiga, unatoč svojem udžbeničkom karakteru, zapravo rad iskreno pozitivne emocije prema znanosti o čovjeku i nade u bolje sutra. *Kratak uvod u antropologiju* napisan je, prvenstveno, kao pokušaj cjelovite i pregledne sistematizacije "strukturalnog" određenja discipline koja djeluje u opetovanoj interakciji s ostalim humanističkim znanostima. Sekundarna, premda autoru nedvojbeno važnija, funkcija ovoga djela je osvijestiti opasnosti koje za čovječanstvo donosi zloupotreba znanstvenog znanja i moći. Bošković u nevelikom dijelu uspijeva upravo u tome: istodobno educirajući i potičući na kritičko preispitivanje, ovaj je rad holistička prezentacija kako se svjetonazor o vlastitom i tuđem mijenjao od antičke deskripcije *drugog* do postmodernističkog razumijevanja sebe kroz vizuru o drugome. Ponajviše od svega, ovaj je populistički uradak pokušaj da se antropologija i njezina beneficijelna djelatnost približe svekolikom čitateljstvu. Koncept knjige, zamišljene kao povijesni pregled discipline, i jezik kojim je ostvaren, govore u prilog takvoj tezi.

Jelena Skendžić

Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture, Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić, ur., Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 441 str.

Zbornik *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture* objedinjuje radove izložene na skupu "Od mjesta do ne-mjesta: interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture", održanom u rujnu 2009. godine u Zagrebu pri Institutu za etnologiju i folkloristiku. Zbornik sadrži uvodnik te dvadeset radova pisanih hrvatskim i engleskim jezikom u kojima se, iz pozicija različitih disciplina (arhitekture, etnologije i kulturne antropologije, geografije, sociologije) tematizira odnos prostora i kulture. To je prva opsežnija publikacija na tu temu u Hrvatskoj i ima dvojaku važnost. Zbornik predstavlja značajan doprinos interdisciplinarnim